

Edukacja włączająca – edukacja, która rozumie i wspiera

EKSPERT BEATA MOTYKA

Zgodnie z art. 1 Ustawy – Prawo oświatowe system oświaty zapewnia między innymi:

realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju;

wspomaganie przez szkołę wychowawczej roli rodziny;

wychowanie rozumiane jako wspieranie dziecka w rozwoju ku pełnej dojrzałości w sferze fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej, wzmacniane i uzupełniane przez działania z zakresu profilaktyki problemów dzieci i młodzieży;

dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej;

możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną, niedostosowaną społecznie i zagrożoną niedostosowaniem społecznym – zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami;

opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych;

opiekę nad uczniami szczególnie uzdolnionymi poprzez umożliwianie im realizacji indywidualnych programów nauczania oraz ukończenia szkoły każdego typu w skróconym czasie;

przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia oraz upowszechnianie dostępu do szkół, których ukończenie umożliwia dalsze kształcenie w szkołach wyższych;

podejmowanie działań sprzyjających aktywnemu uczestnictwu uczniów w życiu społecznym i gospodarczym;

Zapis art. 24 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych obliguje państwo do zorganizowania włączającego systemu kształcenia, zmierzającego do:

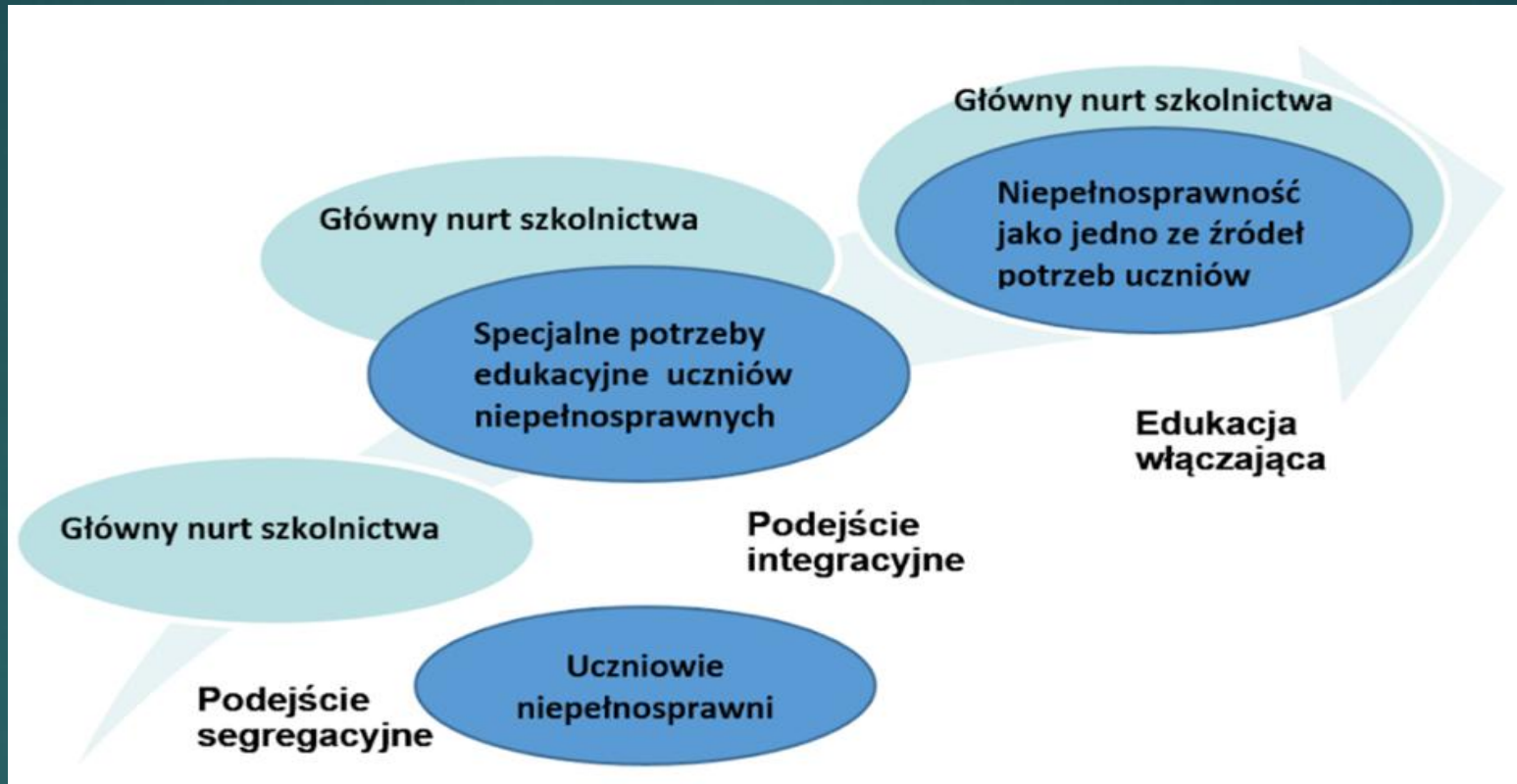
pełnego rozwoju
potencjału oraz
poczucia godności
i własnej wartości,

wzmocnienia poszanowania
praw człowieka,
podstawowych wolności
i różnorodności ludzkiej,

rozwijania przez osoby
niepełnosprawne zdolności i
talentów, możliwości
umysłowych i fizycznych, przy
pełnym wykorzystaniu ich
potencjału,

umożliwienia osobom
niepełnosprawnym
efektywnego udziału w
społeczeństwie,

Ewolucja modelu kształcenia uczniów z niepełnosprawnością

Źródło: Wiszejko-Wierzbicka D., (2012), *Specjalne potrzeby ucznia czy szkoły? Przewodnik po edukacji włączającej pomocą w rozwijaniu kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania”, nr III/2012, (4), s. 75

Różnica między inkluzją, a integracją

Integracja

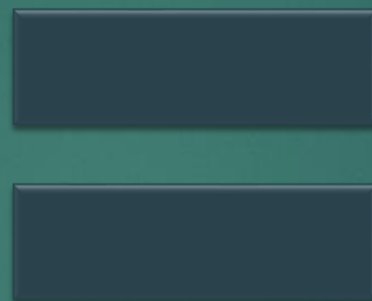
Koncentruje się na trudnościach ucznia i indywidualnie dostosowuje wsparcie dla grupy uczniów ze specjalnymi potrzebami, często oddzielając ich od reszty.

Inkluzja

Koncentruje się na mocnych stronach każdego ucznia i tworzy wspólne, wspierające środowisko dla wszystkich, gdzie każdy otrzymuje indywidualne, dostosowane wsparcie. Szkoła włączająca to zwyczajna szkoła otwarta dla wszystkich, bez podziału na grupy.

włączanie

inkluzja

Do kogo skierowana jest edukacja włączająca?

dzieci z niepełnosprawnościami (niesłyszące, słabosłyszące, niewidome, słabowidzące, niepełnosprawne ruchowo, intelektualnie)

dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, w tym zespołem Aspergera

dzieci z niepełnosprawnościami sprzężonymi

dzieci z zaburzeniami rozwojowymi (np. ADHD)

dzieci z trudnościami emocjonalnymi i społecznymi, zagrożeniami niedostosowaniem społecznym.

Dziecko w edukacji włączającej

to każdy uczeń, który uczy się w szkole ogólnodostępnej wraz ze wszystkimi rówieśnikami, niezależnie od swoich zdolności, trudności, czy niepełnosprawności,

jest pełnoprawnym uczestnikiem procesu kształcenia w szkole ogólnodostępnej, wspieranym w rozwijaniu indywidualnego potencjału i uczestniczeniu w życiu klasy, społeczności szkolnej oraz społeczeństwie w przyszłości,

Kluczowe założenia dotyczące dziecka w edukacji włączającej

Pełne uczestnictwo

- Dziecko bierze udział w tych samych zajęciach i czynnościach co jego rówieśnicy, a szkoła jest dostosowana do jego potrzeb.

Rozwój indywidualny

- Proces edukacji ma na celu wspieranie rozwoju indywidualnego potencjału każdego dziecka, dostosowując metody i organizację kształcenia do jego możliwości.

Włączenie społeczne

- Dziecko czuje się częścią klasy i szkoły, ma poczucie przynależności oraz widzi, że jego wkład jest doceniony.

Aktywna rola

- Uczeń ma możliwość współpracy z rówieśnikami w elastycznych grupach i odgrywa aktywną rolę w procesie własnego uczenia się.

Eliminacja barier

- Edukacja włączająca skupia się na identyfikowaniu i pokonywaniu barier (fizycznych, społecznych, edukacyjnych), które ograniczają możliwości dziecka.

Rozwój kompetencji społecznych

- Uczniowie rozwijają umiejętności społeczne, ucząc się współpracy, komunikacji i rozwiązywania problemów w grupie, co buduje wzajemny szacunek i tolerancję.

Akceptacja różnorodności

- Wspólna nauka w klasach włączających oswaja dzieci z odmiennością, uczy akceptacji i tolerancji, a także pokazuje, że różnorodność jest cennym zasobem dla społeczeństwa.

Jakie wsparcie otrzymuje dziecko?

Indywidualne podejście

Dostosowanie materiałów edukacyjnych i metod nauczania, w tym zajęcia wielozmysłowe.

Zajęcia terapeutyczne

W ramach zajęć rewalidacyjnych, korekcyjno-kompensacyjnych czy warsztatów emocjonalno-społecznych.

Współpraca z specjalistami

W procesie edukacyjnym biorą udział nie tylko nauczyciele, ale i specjaliści, wspierając rozwój ucznia.

Poczucie bezpieczeństwa i akceptacji

Dziecko jest przyjmowane i szanowane, a jego wkład w życie grupy jest doceniany.

Możliwe odmiany różnicowania w procesie edukacji ze względu na potrzeby edukacyjne uczniów:

treść

- różne ujęcie tego samego tematu

zainteresowania

- różne doświadczenia i źródła motywacji uczniów

poziom

- umożliwienie pracy nad podobnymi zdaniami na różnych poziomach

dostęp

- materiał nauczania przedstawiony różnymi kanałami

struktura

- zakres uporządkowania, etapowość, stopień zintegrowania wiedzy

sekwencje

- Różny stopień uporządkowania wewnętrznego materiału

tempo

- preferowanie różnego tempa uczenia się

reakcje

- przewidywanie różnych reakcji uczniów na podobne zadania

czas

- zróżnicowanie czasu i intensywności wsparcia dydaktycznego

styl pracy

- różnicowanie stylu nauczania i stylu uczenia się

formy pracy

- uwzględniające preferencje uczniów

Założenia edukacji włączającej

plan nauczania tworzony jest z myślą o wszystkich uczniach

lekcje zachęcają uczniów do uczęszczania na nie

lekcje pozwalają zrozumieć różnorodność

uczniowie biorą świadomy i aktywny udział w procesie nauczania

uczniowie współpracują ze sobą podczas nauki

sposób oceniania wspomaga uczniów w ich dążeniu do sukcesów w nauce

źródłem spokoju i porządku w klasie jest wzajemny szacunek

nauczyciele wykazują otwartość na współpracę,

nauczyciele są odpowiedzialni za wspieranie w nauce wszystkich uczniów w klasie

pedagodzy i inni specjaliści wspierają nauczycieli w diagnozowaniu potrzeb edukacyjnych uczniów i ich oddziaływaniach

zróżnicowana praca domowa wspomaga proces nauczania wszystkich uczniów w klasie

wszyscy uczniowie biorą udział w zajęciach poza klasą (np. wspólne wyjścia)

nauczyciele stale poszerzają swoją wiedzę w zakresie nauczania różnorodnego zespołu klasowego

Kluczowe role rodzica w edukacji włączającej

Partner i adwokat

- Rodzic, obok nauczyciela, odgrywa kluczową rolę w procesie edukacji włączającej, posiadając unikalną wiedzę o dziecku, która może być wykorzystana do personalizacji strategii nauczania.

Współpraca ze szkołą

- Efektywne partnerstwo między rodzicem a szkołą jest fundamentem dla zrozumienia potrzeb dziecka, tworzenia pozytywnego środowiska i wspierania sukcesu edukacyjnego.

Wspieranie personalizacji nauczania

- Dzięki swojej wiedzy o dziecku, rodzic może pomóc w dostosowaniu metod nauczania i interwencji, co jest kluczowe dla sukcesu edukacyjnego wszystkich uczniów.

Budowanie świadomości

- Rodzic, dzięki współpracy z nauczycielami, może poszerzyć swoją wiedzę z zakresu pedagogiki, psychologii i socjologii, co zwiększa jego świadomość pedagogiczną i pozwala na lepsze tworzenie atmosfery wychowawczej w domu i szkole.

Jak nawiązać skuteczną współpracę z rodzicem?

Otwarta komunikacja

- Jasne i wyczerpujące wyjaśnienie roli nauczyciela wspomagającego oraz zasad współpracy uspokaja zaniepokojonych rodziców.

Informowanie o metodach pracy

- Należy informować rodziców o zróżnicowanych metodach pracy i dostosowaniu wymagań, aby zapewnić im pełen obraz sposobu pracy szkoły.

Wspólne budowanie programu

- Intensyfikacja udziału rodziców w konstruowaniu programów szkolnych buduje poczucie współodpowiedzialności.

Poszukiwanie wspólnej przestrzeni

- Tam, gdzie to możliwe, warto dopuszczać rodziców do współorganizowania wydarzeń szkolnych.

Główne zadania nauczyciela w edukacji włączającej

Diagnozowanie i dostosowywanie

Rozpoznawanie potrzeb i możliwości uczniów oraz adaptacja programu, wymagań edukacyjnych i metod oceniania do ich indywidualnych potrzeb.

Tworzenie środowiska

Dążenie do stworzenia przyjaznej i wspierającej atmosfery dla wszystkich uczniów, zwłaszcza tych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Rozwijanie potencjału

Stymulowanie aktywności, pomoc w nawiązywaniu relacji społecznych i rozwijaniu zainteresowań wszystkich uczniów.

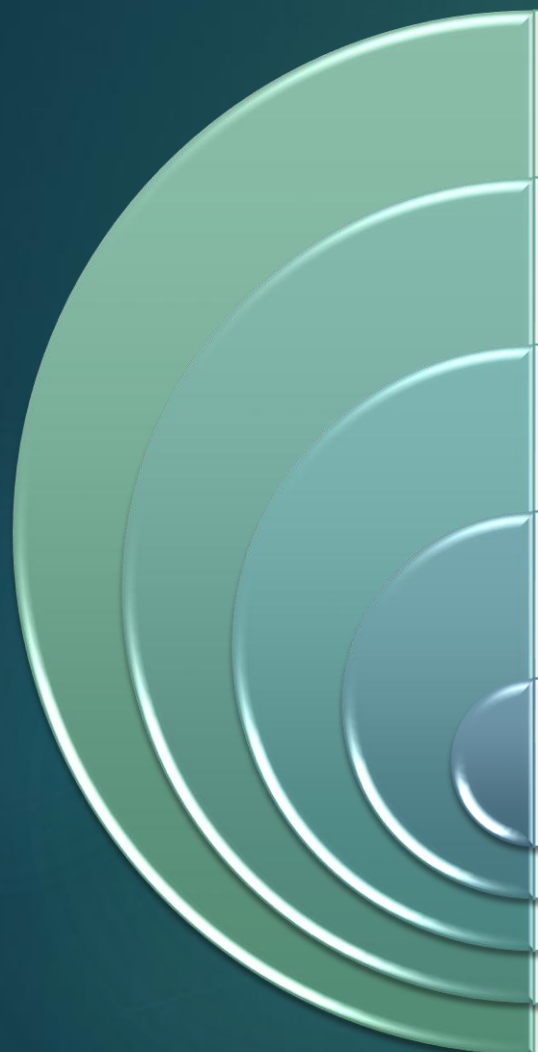
Praca w zespole

Współpraca z innymi specjalistami (np. pedagogami specjalnymi, psychologami) i rodzicami uczniów w celu stworzenia spójnego systemu wsparcia.

Wspieranie inkluzji

Angażowanie uczniów w życie szkoły, zajęcia kulturalne i rekreacyjne, a także integracja ze środowiskiem.

Kluczowe kompetencje nauczyciela w edukacji włączającej

Kwalifikacje	• Posiadanie specjalistycznego przygotowania w zakresie edukacji włączającej i/lub pedagogiki specjalnej.
Kompetencje miękkie	• Otwartość na różnorodność, empatia, zrozumienie, szacunek dla każdego ucznia, życzliwość i cierpliwość.
Umiejętności planowania i ewaluacji	• Skuteczne planowanie zajęć i ocena ich efektywności w odniesieniu do indywidualnych potrzeb ucznia.
Kompetencje terapeutyczne	• Zdolność do wspierania rozwoju uczniów z różnymi trudnościami.
Umiejętność współpracy	• Gotowość do budowania partnerskich relacji z rodzicami i innymi profesjonalistami.

Kluczowe zadania terapeuty w edukacji włączającej

Diagnoza i terapia

- Udzielanie wsparcia uczniom z różnorodnymi potrzebami poprzez diagnozę ich trudności i odpowiednio dobrane metody terapeutyczne.

Wsparcie rozwoju

- Stymulowanie rozwoju funkcji zaburzonych oraz wspieranie dobrze rozwiniętych funkcji poznawczych i psychoedukacyjnych.

Współorganizacja kształcenia

- Wspieranie w organizacji kształcenia integracyjnego i specjalnego, aby stworzyć optymalne warunki dla wszystkich uczniów, w tym tych z niepełnosprawnościami.

Współpraca z innymi specjalistami

- Ścisła współpraca z nauczycielami i innymi specjalistami w celu zapewnienia spójnego wsparcia dla ucznia.

Wpływ edukacji włączającej na środowisko dziecka

Rozwój społeczny

- Dzieci uczą się komunikacji, współpracy i tolerancji, budując relacje z rówieśnikami o różnych potrzebach.

Wzmocnienie poczucia własnej wartości

- Uczniowie, pracując w grupie, wzmacniają swoje poczucie przynależności i wartości.

Wsparcie w naturalnym środowisku

- Edukacja włączająca odbywa się w naturalnym środowisku dziecka, bez odrywania go od rodziny i rówieśników, co jest korzystne dla pełnego rozwoju

Akceptacja różnorodności

- Wszyscy uczniowie uczą się akceptacji i szacunku dla odmienności, co przygotowuje ich do życia w zróżnicowanym społeczeństwie.

Korzyści dla wszystkich uczniów

Dla uczniów ze specjalnymi potrzebami

Pełniejszy rozwój intelektualny, osobowy i społeczny w naturalnym środowisku.

Dla uczniów pełnosprawnych

Rozwijanie empatii, tolerancji i umiejętności interpersonalnych oraz oswajanie z odmiennością.

Aby skutecznie wspierać rozwój szkoły w jej dążeniu do urzeczywistniania edukacji włączającej, kadra kierownicza powinna:

budować w szkole etos i kulturę uczenia się, wplatając wizję, wartości i przekonania, na których opiera się edukacja włączająca, we wszystkie aspekty życia placówki;

sprawić, by edukacja włączająca i dobro ucznia były stałym punktem odniesienia dla wszystkich procedur oraz znajdowały wyraz we wszystkich podejmowanych działaniach;

planować pracę w taki sposób, by unikać kategoryzowania uczniów, np. organizując pracę uczniów w ramach elastycznych, mieszanych zespołów, w których dzieci wykonują zróżnicowane zadania;

efektywnie zarządzać zasobami szkoły i zapewnić, aby odpowiadały one zróżnicowaniu społeczności uczniowskiej w szkole;

aktywnie wspierać taki sposób reagowania na różnice, który włącza uczniów w różne działania, stale poszerzając możliwości dostępne na co dzień w środowisku kształcenia;

zachęcać kadrę pedagogiczną do rozwijania własnych umiejętności i kompetencji w zakresie zaspokajania zróżnicowanych potrzeb uczniów poprzez stosowanie różnych metod kształcenia,

stwarzać warunki do rozwoju kadry i dzielenia się wiedzą ze wszystkimi członkami szkolnej społeczności, zachęcać pracowników do przyjęcia postawy „uczenia się przez całe życie”;

wspierać kadrę w krytycznej refleksji nad stosowanymi metodami pracy;

kreatywnie wykorzystywać źródła finansowania, starając się zapewnić dostępność architektoniczną budynków oraz odpowiednie środki wsparcia (w tym odpowiedni sprzęt/TIK) wszystkim uczniom;

rozwijać skuteczne metody monitorowania, autoewaluacji i ewaluacji skoncentrowanej na uczniu, uwzględniające osiągnięcia wszystkich uczniów, wyniki w nauce i szeroko rozumiane sukcesy;

wykorzystywać wyniki monitorowania i ewaluacji w planowaniu i ustalaniu strategii rozwoju służącej poszerzaniu możliwości jak najlepszego wspierania postępów dokonywanych przez wszystkich uczniów szkoły;

zapewnić skuteczne wsparcie środowiskowe całej kadrze, podejmować starania mające załagodzić wpływ nacisków zewnętrznych poprzez wypracowanie jasnego uzasadnienia stosowanych w szkole metod działania;

zarządzać kadrą specjalistów oraz sieciami współpracy tak, by wyrabiać poczucie wspólnej odpowiedzialności za szkołę oraz potrzebę współpracy ukierunkowanej na poprawę dostępności programów kształcenia dla wszystkich uczniów;

skutecznie komunikować się ze społecznością lokalną, interdyscyplinarnymi zespołami wspomagającymi oraz ośrodkami specjalistycznymi, aby zapewnić spójne podejście do wszystkich uczniów i ich rodzin;

Fakty i mity dotyczące inkluzji

fakty

Włączenie, a nie tylko integracja:

Inkluzja to więcej niż tylko przebywanie w tym samym miejscu. Chodzi o aktywne uczestnictwo w życiu społecznym, dostęp do zasobów i możliwości.

Różnorodność jako wartość:

Włączanie osób z różnych grup, w tym osób z niepełnosprawnościami, wzbogaca społeczeństwo i zwiększa jego innowacyjność.

Indywidualne podejście:

Inkluzja wymaga indywidualnego podejścia do potrzeb każdej osoby i tworzenia elastycznych rozwiązań.

Korzyści dla wszystkich:

Włączenie osób wykluczonych przynosi korzyści nie tylko im samym, ale całemu społeczeństwu, budując bardziej sprawiedliwe i harmonijne środowisko.

mit

Mity o obciążeniu:

Jeden z mitów głosi, że inkluzja jest nadmiernym obciążeniem dla systemu edukacji lub pracy. W rzeczywistości, odpowiednio zaplanowane rozwiązania inkluzywne mogą być efektywne i przynieść korzyści, np. zwiększając zaangażowanie i innowacyjność.

Mity o utracie jakości:

Często pojawia się obawa, że włączenie osób z niepełnosprawnościami lub innych grup mniejszościowych obniży jakość usług czy edukacji. Jest to błędne przekonanie, ponieważ właściwe wsparcie i dostosowania mogą poprawić jakość dla wszystkich.

Mity o unifikacji:

Niektórzy uważają, że inkluzja oznacza zacieranie różnic i narzucanie wszystkim tych samych standardów. Prawda jest taka, że inkluzja szanuje i docenia różnorodność, a nie ją niweluje.